

Ethical Readiness Check voor drone-innovaties | Space53

Vragenlijst ethical readiness

Bedrijfswaarden	onethisch/te kwader trouw	onverschillig	gelukkig en/of goedbedoeld	te goeder trouw
<p>Vindt er ethische toetsing plaats in het bedrijf?</p> <p>Is deze scan de eerste kennismaking met ethische toetsing, of wordt er al informeel of officieel en structureel over ethische aspecten nagedacht in projecten?</p>	Ethische toetsing wordt ontweken; problemen en risico's worden ontkend. Men zoekt mazen in de wet.	Vindt men niet van belang.	Expliciete toetsing nog niet nodig gebleken. Of toetsing wel geprobeerd in te voeren maar nog niet gelukt.	Regelgeving en nageleefd.
<p>Heeft het bedrijf een maatschappelijke missie?</p> <p>Is er een strategische visie waarin de producten van het bedrijf worden verbonden aan goede doelen? Denk aan Sustainable Development Goals, klimaatdoelen, humanitaire doelen, een zelf geformuleerd goed doel. Hoe wordt gereageerd op maatschappelijke weerstand?</p>	Bedrijfsdoel is omstreden. Ethiek enkel als <i>window dressing</i> .	Niet over nagedacht dat een missie ontbreekt, geen idee of bedrijfsdoel goed of omstreden is.	Niet uitdrukkelijk geformuleerde missie, maar bedrijfsactiviteiten dienen een goed doel. Men volgt wet- en regelgeving en dat leidt tot wenselijk beleid. Er zijn ethische bezwaren die men al probeert te ondervangen.	Wetten zoals AVG worden keurig de letter, maar Er is een ethisch
Doel en toepassing van drone	Onethisch	onverschillig	gelukkig en/of goedbedoeld	te goeder trouw
<p>Dient de innovatie een goed doel?</p> <p>Denk aan functie van de specifieke drone, maar ook aan het grotere perspectief. Spelen goede doelen geen rol, vormen ze een kader of zelfs een strategisch startpunt? Is het doel controversieel en begeeft men zich op een hellend vlak?</p>	Men is zich bewust dat het doel bedenkelijk of omstreden wordt gevonden (al te plat financieel gewin; slecht voor milieu; discriminerend, onderdrukkend voor groepen mensen).	Vindt men niet van belang.	Niet om die reden gekozen, maar innovatie heeft goed doel.	Dient een goed keuze.
<p>Zijn er conflicterende waarden?</p> <p>Het doel is wellicht niet eenduidig. Hoe wordt er omgegaan met conflicterende belangen en waarden?</p>	Ook al gaat dat ten koste van de belangen en waarden van anderen, wordt de innovatie geoptimaliseerd voor de opdrachtgever.	Het wordt voor lief genomen dat de innovatie voor de een goed is, maar slecht voor anderen.	Er blijken geen conflicterende waarden. Of ondanks inspanningen voor afstemming tussen belanghebbenden blijven er waarden en belangen botsen.	Er is rekening g belanghebbenden
<p>Zijn er bijbedoelingen (heimelijk)?</p>	Er zijn bijbedoelingen, een dubbele agenda, die wordt verborgen wordt gehouden.	Men kijkt liever weg		Er is een goed o
<p>Werkt de drone voor het beoogde doel?</p>	Ondanks falende werking voor beoogde doel, wordt de innovatie ongewijzigd doorgezet.	Vraag wordt niet gesteld	Werkt voor een goed doel, hoewel dat niet nagestreefd werd. De werking voor het doel is problematisch maar wordt goed in de gaten gehouden.	Werkt zoals beo
<p>Kan de drone worden misbruikt, voor oneigenlijk doelen?</p> <p>Naast of in het verlengde van misbruik en oneigenlijk gebruik, kunnen functie en doel van de innovatie ook verschuiven: <i>function creep</i>. Dan is er een probleem met <i>doelbinding</i> (belangrijk principe in privacywetgeving). Denk ook aan <i>glijdende schaal</i>.</p>	Oneigenlijk gebruik is mogelijk en te verwachten. Men laat het gebeuren, ook al leidt dit tot function creep en een glijdende schaal.	Niet gedacht aan oneigenlijk gebruik of function creep of glijdende schaal.	Geen aandacht voor, maar levert geen probleem op. Ondanks voorzorg, toch een probleem.	Doel wordt goe
Neveneffecten van de drone	onethisch	onverschillig	gelukkig en/of goedbedoeld	te goeder trouw
<p>Zijn er neveneffecten op de mens?</p> <p>Drones werken typisch op afstand en deels automatisch. Zorgt dit voor bij operator, client, of omstander voor verlies van menselijkheid, vervreemding? Denk aan verlies van controle, autonomie, privacy, veiligheid; en aan veroorzaken van onverschilligheid. Wordt er met zulke effecten rekening gehouden?</p>	Neveneffecten zijn bekend maar worden bewust niet opgelost.	Geen aandacht voor neveneffecten, mogelijk wel probleem.	Geen probleem met neveneffecten. Of veel aandacht voor neveneffecten, maar desondanks probleem.	Er is aandacht v voorkomen en neveneffecten.
<p>Zijn er neveneffecten op de maatschappij?</p> <p>De toepassing op afstand en deels geautomatiseerd kan zorgen voor onbedoelde sociale effecten: verlies of verplaatsing van banen, bevoorrechtiging of benadeling van groepen, oneerlijke verdeling van lusten en lasten. Worden deze effecten meegewogen?</p>	Als boven	Als boven	Als boven	Als boven
<p>Zijn er neveneffecten op het milieu?</p>	Als boven	Als boven	Als boven	Als boven

Heeft de drone veel impact op het milieu? Denk aan materiaalgebruik en energiegebruik, in zowel de productie, het gebruik of bij afdanken van de drone. Heeft de functie waarvoor de drone wordt toegepast (onbedoelde) milieu-effecten, zoals vervuiling, landschapsbederf, biodiversiteit, verspillend gedrag)? En hoe wordt met deze effecten omgegaan?				
Beroepsverantwoordelijkheid	onethisch	onverschillig	gelukkig en/of goedbedoeld	te goeder trouw
Is er ruimte voor kritische mening? Is er ruimte voor kritiek, voor een afwijkende mening, voor gewetensbezwaren? Hoe wordt omgegaan met klokkenluiders?	Medewerkers met kritiek, <i>klokkenluiders</i> , worden gezien als <i>nestvervuilers</i> en worden tegengewerkt.	Men is blind voor kritiek.	Kritische mening wordt gewaardeerd, maar is ook nooit een probleem. Kritiek wordt gehoord, maar leidt nog niet tot verbeteringen.	Er wordt gelukkig verbeteringen v
Vindt er ethische professionalisering plaats? Is er een cultuur en een organisatiestructuur om te leren van fouten?	Er heerst een <i>doofpotcultuur</i> , misstanden en fouten worden ontkend.	Geen aandacht voor ethische aspecten waardoor niet geleerd wordt. Of aandacht voor ethiek is voornamelijk windowdressing.	Geen beleid, maar ervaringen worden in de praktijk wel meegenomen. Er is beleid maar dit werkt nog niet goed.	Er wordt geleerd cultuur.

Thema's

Volgende thema's keren terug in de toelichting bij de vragen en/of in de voorbeeldantwoorden bij de scoring.

- drone: vliegend, afstand, autonoom.
- technische waarden: vooruitgang, financieel gewin
- veiligheidsrisico's (voldoende bij legal en social?)
- privacy
- overlast
- automatisering, afstand, vervreemding: onverschilligheid
- disruptief: verdringing werk
- duurzaamheid
- omstanders
- Vaak mogelijk onderscheid te maken tussen: Direct doel van de specifieke drone. Overkoepelend doel.
- aanzetten typisch morele aspecten:
- doelen en waarden
- risico's, gevaren
- gewetensbezwaren, scrupules
- maatschappelijke weerstand, verzet, controversie
- Maken in de wet. Wel de letter, niet de geest van de wet.
- opinie, reputatie
- windowdressing
- moreel kompas
- dilemma's
- reactief – proactief
- intrinsiek – extrinsiek
- strategisch
- om het goede doel, filantropisch, humanitair
- doofpot
- glijdende schaal, hellend vlak

Scoring

onwenselijk-opgemerkt-proactief	te kwader trouw, kwaadaardig
onwenselijk-onopgemerkt=passief	gevaarlijke zombie
onwenselijk-opgemerkt-passief	onverschillig
wenselijk-opgemerkt-passief	geluk, gemakkelijk scoren
wenselijk-onopgemerkt=passief	geluk, toevalstreffer (of natuurlijk deugdzaam)
onwenselijk-opgemerkt-responsief	ongelukkig, maar te goeder trouw
wenselijk-opgemerkt-responsief	te goeder trouw
wenselijk-opgemerkt-proactief	filantropisch

~~onopgemerkt-responsief~~	onbestaanbaar: wenselijk- ~~onopgemerkt-responsief~~
~~onopgemerkt-proactief~~	onbestaanbaar: wenselijk- ~~onopgemerkt-proactief~~
onopgemerkt=passief	bij “onverschillig” en bij “toevalstreffer”

onwenselijk-opgemerkt-proactief	onwenselijk-onopgemerkt=passief	onwenselijk-opgemerkt-passief	wenselijk-opgemerkt-passief	wenselijk-onopgemerkt=passief	onwenselijk-opgemerkt-responsief	wenselijk-opgemerkt-responsief	wenselijk-opgemerkt-proactief
te kwader trouw, kwaadaardig, slecht, gewetenloos, onethisch windowdressing	gevaarlijke zombie, onwetend gevaarlijk	onverschillig	geluk, gemakkelijk scoren	geluk, toevalstreffer (of natuurlijk deugdzzaam)	ongelukkig, maar te goeder trouw	te goeder trouw	Filantropisch/humanitair/voor goede doel
Onethisch/te kwader trouw		onverschillig	gelukkig en/of goedbedoeld			te goeder trouw	Filantropisch/humanitair/voor goede doel

Uitgangspunten

Wat is ethical readiness?

- Er is overlap en verschil tussen ethiek enerzijds en anderzijds wet- en regelgeving en maatschappelijke acceptatie (de 3 elementen van ELS, ethical, legal, social aspects). Voor ethiek op de vraag wat op basis van ethische reflectie en discussie
- **wenselijk** wordt geoordeeld (en niet op wat wettelijk mag, of wat mensen feitelijk blijken te accepteren).
- Bij de vraag wat ethisch wenselijk is, gaat het ten eerste om de vraag naar het **doel**, of welke waarden worden nagestreefd met het middel van de drone. Dit is een bij uitstek ethisch onderwerp, omdat doelen/waarden centraal staan in de ethiek.
- Een belangrijke en specifiek techniekfilosofische toevoeging is dat een drone als middel nooit neutraal is. Er moet ook worden onderzocht welke **(onbedoelde) effecten** van de drone als middel heeft.
- Een vooronderzoek naar de impact van drones heeft geleid tot een aantal **categorieën** van effecten waarop wordt gecheckt. De onderwerpen die hier naar voren komen vertonen veel overlap met de social en legal readiness scan. Bij de uiteindelijke selectie moeten we overlap vermijden door aspecten weg te laten of een specifiek ethische draai te geven.
Kenmerken van een drone: vliegend, afstand, autonoom. Effecten op mens, maatschappij en milieu: menselijkheid-vervreemding; rechtvaardige verdeling van lusten en lasten; voetafdruk op het milieu.
- Ethical readiness heeft niet alleen betrekking op de drone als technisch product, maar vooral ook op **verantwoordelijkheid van mens en organisatie** in het innovatieproces. Geëvalueerd zou moeten worden in hoeverre er adequaat gereageerd wordt op ethische vraagstukken wanneer die zich voordoen.
- Vragen of stellingen moeten zo geformuleerd zijn dat scoren mogelijk is. Dat betekent strikt genomen dat het stellingen moeten zijn, of vragen met voorbeeldantwoorden. Of kunnen open vragen misschien ook goed werken door extra te prikkelen tot reflectie?

Hoe scoren?

- Vooraf over het **scoren**: ethical readiness in een score uitdrukken wringt met de aard van ethiek. Kan je klaar zijn met ethiek, ethiek afvinken? Of gaat het om een blijvende kritische bezinning (Latour: scrupules doen opleven)?
- Als er dan toch gescored moet worden betekent dit dat er geen open vragen kunnen worden gesteld. Alle formuleringen moeten de **vorm van een stelling** hebben die gescored kan worden.
- Hoe komen tot een **schaal**? (veel/weinig: like-it 1-5; 1-9; of in analogie met TRL's: hoe universeel is de instemming?, of matrix met wel/niet bewust/bekwaam)
- Wellicht kunnen sommige onderwerpen ofwel in de vraag aan bod komen of in de voorbeeldantwoorden.
- Voor het samenbrengen van de scores per stelling tot een totaalscore is het de vraag of het gewenst is om simpelweg het gemiddelde te nemen, of dat voor **alle vragen voldoende** moet worden gehaald.

Uitwerking schaal voor scoring

Omdat we willen toetsen op issues en op reactie kwamen Marc en Nico met interessante optie: model van Maslow (1954).

bewust-onbewust ; bekwaam-onbekwaam

- Wat beteken bewust en bekwaam hier precies? Responsief-onresponsief?
- Wat is de volgorde? Onbewust-bekwaam is voor “leren” het hoogst bij Maslow. Voor “ethiek” bij ons liever bewust-bekwaam bovenaan.
- Bewust-onbekwaam in betekenins bewust-onresponsief vraagt om score -1: bewust-onethisch. Dan ook bekwaam-ethisch voor een bonus.
- Gaat sterk over doel, maar mist iets over effect van middel

[bewust-onethisch]
onbewust-onbekwaam
bewust-onbekwaam
onbewust-bekwaam
bewust-bekwaam
[bekwaam-ethisch]

bedoeld-onbedoeld ; wenselijk-onwenselijk

- Begrippen die dichter bij onze insteek voor ethiek liggen zijn: wenselijkheid en bedoeling.

- Levert vier goede antwoord-omschrijvingen op in oplopende schaal – maar geen vijf.
- Antwoorden werken niet goed bij vragen over doel, omdat bedoeling juist in antwoord verwerkt zit.

	wenselijk	onwenselijk
bedoeld	filantropisch	kwaadaardig
onbedoeld	toevalstreffer	ongelukkig

wenselijk-onwenselijk ; opgemerkt-onopgemerkt ; passief-responsief-proactief

- Hiermee beter toetsing van effect en van reactie
- levert $2 \times 2 \times 3 = 12$ optionele antwoorden op; niet allemaal zinnig of bestaanbaar

onwenselijk-opgemerkt-proactief	te kwader trouw, kwaadaardig
onwenselijk-onopgemerkt=passief	gevaarlijke zombie
onwenselijk-opgemerkt-passief	onverschillig
wenselijk-opgemerkt-passief	geluk, gemakkelijk scoren
wenselijk-onopgemerkt=passief	geluk, toevalstreffer (of natuurlijk deugdzaam)
onwenselijk-opgemerkt-responsief	ongelukkig, maar te goeder trouw
wenselijk-opgemerkt-responsief	te goeder trouw
wenselijk-opgemerkt-proactief	filantropisch
~~onopgemerkt-responsief~~	onbestaanbaar: wenselijk-onopgemerkt-responsief
~~onopgemerkt-proactief~~	onbestaanbaar: wenselijk-onopgemerkt-proactief
onopgemerkt=passief	bij “onverschillig” en bij “toevalstreffer”
